

Тулянцева В. А.

<https://orcid.org/0000-0001-8275-2051>

Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ПРАВОЗНАВСТВА: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОГО НЕМАЙНОВОГО ПРАВА ОСОБИ НА ОСВІТУ

У статті досліджено методичні засади викладання правознавства крізь призму цивільно-правового регулювання реалізації особистого немайнового права особи на освіту. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю формування у здобувачів освіти сучасного розуміння права на освіту як одного з фундаментальних особистих немайнових прав, що забезпечує всебічний розвиток особистості, професійну самореалізацію та ефективну участь у суспільному житті. Обґрунтовано, що викладання правознавства має бути орієнтоване не лише на засвоєння нормативного матеріалу, а й на формування практичних навичок реалізації та захисту права на освіту у цивільно-правових відносинах. Розкрито особливості цивільно-правової природи права на освіту, його співвідношення з конституційними гарантіями та міжнародними стандартами у сфері прав людини. Визначено методичні підходи до викладання відповідної тематики, які передбачають використання проблемного навчання, аналізу судової практики, кейс-методу, моделювання правових ситуацій, роботи з нормативно-правовими актами та цифровими освітніми ресурсами. Доведено, що інтеграція цивільно-правової проблематики реалізації права на освіту у зміст навчальної дисципліни «Правознавство» сприяє формуванню правової компетентності, розвитку критичного мислення та здатності застосовувати норми цивільного законодавства під час захисту особистих немайнових прав. Зроблено висновок, що запропоновані методичні підходи забезпечують практичну спрямованість навчання та підвищують ефективність формування правової культури здобувачів освіти.

Ключові слова: методика викладання правознавства, цивільне право, особисті немайнові права, право на освіту, цивільно-правовий захист, правова компетентність, компетентнісний підхід.

Постановка проблеми. Право на освіту належить до фундаментальних особистих немайнових прав людини, реалізація яких забезпечує інтелектуальний, духовний і професійний розвиток особистості, створює передумови для здійснення інших прав і свобод та сприяє повноцінній участі особи у суспільному житті. У сучасних умовах реформування системи освіти, цифровізації освітнього процесу, розвитку дистанційних форм навчання та інтеграції України до європейського освітнього простору особливого значення набуває формування у здобувачів освіти знань щодо цивільно-правових механізмів реалізації та захисту права на освіту.

Водночас практика викладання правознавства свідчить, що питання реалізації особистих немайнових прав, зокрема права на освіту, нерідко розглядаються фрагментарно, переважно через при-

зму конституційного права або загальної теорії прав людини. Натомість цивільно-правова природа цього права, особливості його здійснення, гарантії захисту, а також механізми відновлення порушених прав залишаються недостатньо висвітленими у навчальному процесі. Такий підхід не забезпечує формування у здобувачів цілісного уявлення про практичну реалізацію права на освіту та можливості його захисту засобами цивільного права.

За цих умов виникає потреба у вдосконаленні методики викладання правознавства шляхом інтеграції цивільно-правової проблематики реалізації особистого немайнового права особи на освіту, використання практикоорієнтованих методів навчання, аналізу законодавства та судової практики, що сприятиме формуванню високого рівня правової компетентності майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реалізації права на освіту є предметом наукових досліджень представників різних галузей юридичної науки – конституційного, цивільного, адміністративного та освітнього права. Теоретичні засади права людини на освіту, його місця у системі основоположних прав і свобод, а також міжнародно-правових стандартів забезпечення цього права досліджували Ю. Бисага, М. Козюбра, П. Рабінович, О. Скакун, Ю. Шемшученко та інші вчені. Значний внесок у розвиток цивільно-правової доктрини особистих немайнових прав зробили І. Спасибо-Фатєєва, Р. Стефанчук, В. Луць, Я. Шевченко, Н. Кузнєцова, у працях яких розкрито правову природу особистих немайнових благ, механізми їх реалізації та захисту. Питання методики викладання правознавства, компетентнісного підходу та сучасних педагогічних технологій знайшли відображення у працях В. Андрущенка, С. Гончаренка, І. Зязюна, В. Кременя, Н. Ничкало, О. Савченко та С. Сисоевої, які обґрунтували концептуальні засади розвитку правової освіти, професійної компетентності та модернізації освітнього процесу.

Водночас аналіз сучасної наукової літератури свідчить, що переважна більшість досліджень присвячена або загальним питанням забезпечення права на освіту, або особливостям його конституційно-правового гарантування. Натомість цивільно-правові аспекти реалізації особистого немайнового права особи на освіту, а також методичні підходи до їх висвітлення у процесі викладання правознавства залишаються недостатньо розробленими. Недостатня увага приділяється питанням формування у здобувачів освіти практичних навичок застосування норм цивільного законодавства під час реалізації та захисту права на освіту, що зумовлює необхідність подальшого наукового дослідження цієї проблематики.

Постановка завдання. Метою статті є обґрунтування методичних підходів до викладання правознавства, спрямованих на формування у здобувачів освіти системних знань щодо цивільно-правової природи особистого немайнового права особи на освіту, особливостей його реалізації, гарантій забезпечення та способів цивільно-правового захисту.

Виклад основного матеріалу. Право на освіту належить до фундаментальних особистих немайнових прав людини, що забезпечують вільний розвиток особистості, реалізацію її інтелектуального потенціалу та створюють передумови для здійснення інших суб'єктивних прав. Незважа-

ючи на те, що конституційне закріплення права на освіту визначає його загальні гарантії, безпосередня реалізація цього права значною мірою здійснюється у сфері цивільно-правових відносин. Саме цивільне право регулює значний масив відносин між фізичною особою та закладами освіти, визначає договірні засади надання освітніх послуг, забезпечує захист особистих немайнових інтересів здобувача освіти та встановлює механізми відновлення порушених прав.

У процесі викладання правознавства доцільно акцентувати увагу здобувачів освіти на тому, що право на освіту не обмежується лише можливістю вступу до закладу освіти або отримання документа про освіту. Його зміст охоплює комплекс взаємопов'язаних правомочностей, серед яких право на вільний вибір форми здобуття освіти, рівний доступ до освітніх послуг, повагу до людської гідності під час освітнього процесу, захист персональних даних, свободу академічної діяльності у визначених законом межах, а також можливість ефективного судового захисту у разі порушення відповідних прав.

Саме тому методика викладання правознавства повинна забезпечувати формування у здобувачів не лише теоретичних знань щодо нормативного регулювання права на освіту, але й практичного розуміння механізмів його реалізації. Такий підхід відповідає компетентнісній моделі сучасної освіти, яка передбачає здатність особи використовувати отримані знання для вирішення конкретних життєвих і професійних ситуацій [1].

Одним із базових методичних принципів є принцип практичної спрямованості навчання. Він передбачає розгляд права на освіту через аналіз типових юридичних ситуацій, що виникають у діяльності закладів освіти. Доцільно моделювати кейси, пов'язані з укладенням договору про надання освітніх послуг, академічною мобільністю, переведенням між закладами освіти, відрахуванням здобувачів, захистом честі, гідності та ділової репутації учасників освітнього процесу, забезпеченням права на інклюзивну освіту, відшкодуванням шкоди, завданої неналежним виконанням договірних зобов'язань, а також із захистом персональних даних здобувачів освіти [2; 3; 4].

Ефективному засвоєнню навчального матеріалу сприяє використання кейс-методу, який дозволяє аналізувати реальні або змодельовані конфліктні ситуації між учасниками освітніх правовідносин. Під час розгляду таких кейсів здобувачі навчаються визначати предмет спору, встановлювати юридично значущі факти, знахо-

дити відповідні норми цивільного законодавства, аналізувати судову практику та формулювати правову позицію щодо можливих способів захисту порушеного права.

Важливе місце у методиці викладання займає проблемне навчання. Викладач пропонує студентам правову ситуацію, яка не має очевидного розв'язання та потребує комплексного аналізу норм цивільного законодавства, спеціального освітнього законодавства, міжнародних договорів та практики судів. Такий підхід формує юридичне мислення, навички тлумачення правових норм і здатність аргументовано відстоювати власну правову позицію.

Особливого значення набуває використання судової практики як навчального інструменту. Аналіз судових рішень щодо поновлення порушеного права на освіту, визнання незаконними рішень закладів освіти, захисту честі, гідності та ділової репутації учасників освітнього процесу, компенсації моральної шкоди або захисту персональних даних дозволяє здобувачам зрозуміти практичний механізм реалізації цивільно-правових способів захисту особистих немайнових прав.

Важливою складовою сучасної методики викладання правознавства є використання цифрових технологій. Робота з електронними базами нормативно-правових актів, Єдиним державним реєстром судових рішень, електронними ресурсами закладів освіти, освітніми платформами та сервісами правової інформації сприяє розвитку навичок самостійного пошуку, аналізу та критичної оцінки юридичної інформації. Використання сучасних цифрових інструментів також дозволяє інтегрувати елементи змішаного навчання, забезпечуючи більш ефективне поєднання аудиторної та самостійної роботи студентів.

Наступним важливим елементом методики є формування у здобувачів навичок правового аналізу договорів про надання освітніх послуг. Саме аналіз змісту договору, прав та обов'язків сторін, підстав зміни або припинення договірних відносин, порядку вирішення спорів дозволяє поєднати теоретичні положення цивільного права із практикою функціонування сучасної системи освіти.

Комплексне використання зазначених методичних підходів сприяє формуванню у здобувачів освіти не лише знань про зміст особистого немайнового права на освіту, але й практичної готовності реалізовувати це право, використовувати передбачені законом способи його захисту та ефективно застосовувати цивільно-правові механізми у реальних правовідносинах.

Важливим методичним завданням викладання правознавства є формування у здобувачів освіти розуміння того, що особисте немайнове право на освіту не існує ізольовано від інших особистих немайнових прав, передбачених цивільним законодавством. Його реалізація безпосередньо пов'язана із забезпеченням права на повагу до честі, гідності та ділової репутації, права на недоторканність приватного життя, права на інформацію, права на безпечне освітнє середовище, а також права на захист персональних даних. Саме комплексний характер зазначених правовідносин обумовлює необхідність їх системного висвітлення під час викладання правознавства, що сприяє формуванню цілісного сприйняття цивільно-правового механізму охорони особистості.

У сучасних умовах особливого значення набуває розгляд цифрової трансформації освітньої сфери. Використання дистанційних технологій навчання, електронних журналів, платформ управління освітнім процесом, сервісів відеоконференцій та електронного документообігу істотно розширює зміст реалізації права на освіту, водночас породжуючи нові юридичні ризики. До таких ризиків належать неправомірне поширення персональних даних, порушення авторських прав на навчальні матеріали, несанкціонований доступ до електронних освітніх ресурсів, кібербулінг, дискримінація під час використання цифрових технологій та інші порушення особистих немайнових прав учасників освітнього процесу. Саме тому під час викладання правознавства доцільно аналізувати не лише традиційні способи реалізації права на освіту, але й сучасні цифрові механізми його забезпечення та захисту.

Не менш важливим є висвітлення договірної природи окремих освітніх правовідносин. Незважаючи на публічно-правовий характер державної політики у сфері освіти, значна частина взаємовідносин між закладами освіти та здобувачами будується саме на договірних засадах. Укладення договору про надання освітніх послуг, визначення прав та обов'язків сторін, порядку оплати навчання, підстав зміни чи припинення договору, відповідальності за його неналежне виконання є питаннями, які безпосередньо регулюються нормами цивільного законодавства. Аналіз таких договорів дозволяє студентам усвідомити практичне значення цивільного права для реалізації права на освіту та зрозуміти особливості застосування загальних положень договірної права до освітніх правовідносин.

Значний дидактичний потенціал має застосування порівняльно-правового методу навчання. Аналіз національного законодавства поряд із положеннями міжнародних договорів, практикою Європейського суду з прав людини та законодавством держав – членів Європейського Союзу дає змогу сформуванню у здобувачів комплексне бачення сучасних стандартів забезпечення права на освіту. Такий підхід сприяє розвитку навичок критичного аналізу законодавства, вмінню співвідносити міжнародні стандарти із національним правовим регулюванням та оцінювати ефективність існуючих механізмів правового захисту.

Важливим напрямом удосконалення методики викладання є використання інтегрованого міждисциплінарного підходу. Питання реалізації права на освіту доцільно розглядати у взаємозв'язку з конституційним правом, цивільним правом, сімейним правом, міжнародним правом, правом соціального забезпечення та інформаційним правом. Такий підхід дозволяє продемонструвати здобувачам складний комплексний характер правового регулювання освітніх відносин та сформуванню навички комплексного застосування норм різних галузей права під час вирішення конкретних юридичних ситуацій.

Окрему увагу доцільно приділити формуванню навичок використання способів цивільно-правового захисту особистого немайнового права на освіту. Під час навчання студенти повинні навчитися визначати належний спосіб захисту залежно від характеру порушення права. Зокрема, необхідно аналізувати можливість визнання незаконними рішень суб'єктів освітньої діяльності, припинення дій, що порушують право, відновлення становища, яке існувало до порушення права, відшкодування майнової та компенсації моральної шкоди, спростування недостовірної інформації, а також застосування інших передбачених цивільним законодавством способів захисту особистих немайнових прав.

Ефективність запропонованої методики значною мірою залежить від використання активних форм організації навчального процесу. Проведення модельних судових засідань, юридичних дебатів, групових дискусій, аналізу практичних кейсів, підготовка процесуальних документів, складання правових висновків щодо конкретних ситуацій сприяють розвитку юридичного мис-

лення, навичок аргументації та застосування норм цивільного законодавства. Такий підхід дозволяє перетворити засвоєння теоретичного матеріалу на практичну діяльність, максимально наближену до реальних умов правозастосування.

Запропонована методика повністю відповідає сучасній компетентнісній моделі юридичної освіти, відповідно до якої кінцевим результатом навчання є не лише засвоєння нормативного матеріалу, а й формування здатності самостійно вирішувати юридичні проблеми, здійснювати правовий аналіз конкретних життєвих ситуацій, використовувати механізми реалізації та захисту суб'єктивних цивільних прав, а також аргументовано відстоювати законні інтереси особи у сфері освітніх правовідносин.

Висновки. Методика викладання правознавства у контексті цивільно-правового аспекту реалізації особистого немайнового права особи на освіту має ґрунтуватися на поєднанні компетентнісного, практикоорієнтованого та міждисциплінарного підходів. Її зміст повинен забезпечувати формування у здобувачів цілісного розуміння цивільно-правової природи права на освіту, особливостей його здійснення, гарантій забезпечення та способів судового й позасудового захисту.

Ключовими складовими запропонованої методики є використання проблемного навчання, кейс-методу, аналізу судової практики, моделювання юридичних ситуацій, роботи з нормативно-правовими актами, договорами про надання освітніх послуг, цифровими правовими ресурсами та сучасними інформаційними технологіями. Застосування зазначених методів сприяє розвитку правового мислення, здатності аналізувати юридичні факти, правильно визначати способи захисту порушених прав та ефективно застосовувати норми цивільного законодавства у сфері освітніх правовідносин.

Запропонований підхід дозволяє розглядати викладання правознавства не лише як процес передачі теоретичних знань про право, а як важливий інструмент формування правової культури, розвитку практичних юридичних компетентностей і підготовки особи до ефективної реалізації та захисту особистого немайнового права на освіту в умовах сучасного розвитку цивільного законодавства та цифрової трансформації освітнього середовища.

Список літератури:

1. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
2. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
3. Про затвердження Національної рамки кваліфікацій : Постанова Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 № 1341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>
4. Стандарти вищої освіти України / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/zatverdzeni-standarti-vishoyi-osviti>

Tuliantseva V. A. METHODOLOGY OF TEACHING JURISPRUDENCE: CIVIL LAW ASPECT OF THE IMPLEMENTATION OF THE PERSONAL NON-PROPERTY RIGHT TO EDUCATION

The article examines the methodological foundations of teaching jurisprudence through the prism of the civil law regulation of the implementation of the personal non-property right to education. The relevance of the study is determined by the need to develop students' understanding of the right to education as one of the fundamental personal non-property rights ensuring comprehensive personal development, professional self-realization and effective participation in public life. It is substantiated that the teaching of jurisprudence should be aimed not only at mastering legal provisions but also at developing practical skills for the implementation and protection of the right to education within civil legal relations. The article reveals the civil law nature of the right to education and its correlation with constitutional guarantees and international human rights standards. Methodological approaches to teaching this topic are proposed, including problem-based learning, case studies, analysis of judicial practice, simulation of legal situations, work with legal acts and digital educational resources. It is proved that integrating civil law issues concerning the implementation of the right to education into the content of the jurisprudence course contributes to the development of legal competence, critical thinking and the ability to apply civil law provisions in protecting personal non-property rights. It is concluded that the proposed methodology enhances the practical orientation of legal education and improves the effectiveness of developing students' legal culture.

Keywords: teaching methodology, jurisprudence, civil law, personal non-property rights, right to education, civil law protection, legal competence, competency-based approach.

Дата першого надходження статті до видання: 10.07.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 10.09.2026